

Między teorią a praktyką

Anna Pado¹
Lublin, UMCS

Selekcja, organizacja i przyswajanie leksyki na różnych poziomach nauczania

Od pierwszych chwil kontaktu z językiem obcym uczący się słuchają, powtarzają, czytają oraz piszą wyrazy i krótkie wypowiedzi. A więc jednostką nauczania/uczenia się staje się od razu wyraz z jego całą złożoną naturą jako znaku pojęcia, jako abstrakcyjnego elementu systemu językowego oraz jako składnika jednostki komunikacji ze swoim konkretnym znaczeniem. Wyrazy są nośnikami wszelkiej materii językowej: wymowy (kiedy wyraz jest wypowiedziany), ortografii (kiedy jest napisany), gramatyki (kiedy demonstruje związki z innymi wyrazami). Jest też kluczowy dla komunikacji, bo przecież można mówić, stosując uformowaną artykulację, niepoprawne formy i struktury, ale nawet przy tych mankamentach komunikacja – choć niedoskonała – jest możliwa właśnie dzięki znajomości (choć ograniczonej) leksyki. Jest więc oczywiste, że od najwcześniejszych lekcji języka obcego leksyka staje się obiektem zabiegów dydaktycznych, mających na celu ukształtowanie produktywnych i receptywnych nawyków leksykalnych obok opanowania innych podsystemów językowych (fonetyki i gramatyki), a także sprawności językowych (czytanie/słuchanie, mówienie, pisanie twórcze) i pragmatycznych (zasady stosowania w komunikacji, opanowanie strategii i technik, ułatwiających skuteczną komunikację lub ukrywających braki).

Leksyka jest tworem wieloaspektowym i w związku z tym może być obiektem badań i działań dydaktycznych z różnych pozycji:

- cech semantycznych (ze względu na swoje znaczenie leksykalne, związki kategorialne

i tematyczne, wieloznaczność, synonimiczność, homonimię, antonimię, paronimię),

- łączliwości z innymi wyrazami (jakie związki tworzy, a jakich nie dopuszcza ze względu na strukturę lub uzus, np. *карий конь, карие глаза*, ale nie *карие штаны*),
- ortografii (co w języku rosyjskim bardzo często ma odniesienie do wymowy, akcentowania i gramatyki, por. *обедать, объедать, с нашим, о нашем*),
- wymowy i akcentu (w powiązaniu z ortografią),
- pragmatyki komunikacji (kiedy cechy stylistyczne lub uzus upoważnia lub nie do stosowania w danej sytuacji).

Ta wieloaspektowość leksyki wymusza integracyjność jej uczenia się/nauczania, a także narzuca pewne strategie i techniki jej przyswajania, jeśli ten proces ma być efektywny (np. wyklucza jako mało skuteczne uczenie się leksyki w izolacji od kontekstu, ponieważ kontekst definiuje znaczenie leksykalne i ujawnia poprawność bądź niepoprawność gramatyczną).

Chociaż bogactwo zasobu leksykalnego uczących się nie jest jedynym wyznacznikiem opanowania języka obcego, to właśnie ubóstwo leksykalne jest przez uczących się uznawane za główny mankament i przeszkodę w skutecznym porozumiewaniu się. Można przecież efektywnie komunikować się, opatrując wypowiedź licznymi błędami gramatycznymi i fonetycznymi, ale nie można obejść się bez wyrazów. Jednym słowem model „Kali ukraść krowa” – choć oczywiście nie-

¹ Dr Anna Pado jest starszym wykładowcą w Zakładzie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

poprawny – spełni swoją funkcję informacyjno-komunikacyjną. Nazywając swoje trudności językowe, uczniowie na pierwszym miejscu stawiają właśnie swoje ubóstwo leksykalne (opisywane jako „brakuje mi słów”), tym silniej odczuwane, że najczęściej nie mają rozwiniętych strategii ukrywania tego braku. A więc „*umiejętność przekazu informacji jest najsilniej uzależniona od poziomu opanowania słownictwa. To właśnie braki leksykalne najsilniej uszkadzają, a niekiedy wręcz blokują przekaz (...). Blokada komunikacji to najczęściej skutek nieznaności potrzebnego słownictwa*” (Komorowska 2005:151).

Aby więc umożliwić skuteczne porozumiewanie się, uczący się muszą przyswoić określoną liczbę wyrazów, nauczyć się poprawnie je stosować w piśmie i w mowie oraz umieścić w swoim słowniku aktywnym i pasywnym. Jak podają źródła, człowiek dorosły w ciągu dwóch godzin zajęć może przyswoić 15-25 jednostek leksykalnych. Szybkość i skuteczność zapamiętania zależy od wielu czynników, na przykład:

- czy znana jest struktura wyrazu (np. *читать > читатель; учить > учитель; строить > строитель*),
- od treści wyrazu (czy jest to pojęcie abstrakcyjne, czy z bliskiego otoczenia ucznia),
- czy jest to wyraz z już przyswojonego zasobu słowiańskiego lub międzynarodowego, np. *хлеб, вода, погода, свинья, компьютер, компакт-диск, маркетинг*),
- od odniesienia do jakichś emocji (np. dostał za coś złą ocenę),
- od sposobu podania, zadań towarzyszących itp.

Aktywny zasób języka ojczystego to ok. 10 proc. całego zasobu leksykalnego. Czyli z 80 tys. wyrazów aktywnie używamy 8 tys. Dla obcokrajowca przyswojenie 3 tys. wyrazów oznacza rozumienie 95 proc. dowolnego tekstu (Łysakowa 2004:154).

Od charakteru kursu, jego celów edukacyjno-kształcących, czasu trwania, warunków nauczania zależy określenie minimum leksykalnego. Przyjmuje się, że kurs 60-70-godzinny umożliwia przyswojenie 500 wyrazów, 120-150-godzinny – 1200 wyrazów (Łysakowa 2004:154).

Są to dane orientacyjne o średnich wartościach, nieuwzględniające narodowości uczących się. Prawdopodobnie liczby te będą wyższe, jeśli będą dotyczyć np. uczących się języka rosyjskiego i pochodzących ze słowiańskiego obszaru językowego. Polak rozpoczynający kurs elementarny języka rosyjskiego od razu ma duży potencjał leksykalny umożliwiający rozumienie nie tylko pojedynczych wyrazów, ale nieskomplikowanych pod względem swojej struktury komunikatów. Już więc na pierwszych zajęciach polscy studenci rozumieją nazwy przedmiotów i zjawisk z najbliższego otoczenia (sprzęty, nazwy miesięcy i dni tygodnia, zawodów, pory roku, owoce, warzywa), przysłowia i aforyzmy, prawidłowo reagują na polecenia nauczyciela i w dużym stopniu rozumieją jego wypowiedzi, kiedy opowiada o sobie, swoich bliskich, swojej pracy itp. Ten fakt powinien być uwzględniony przy konstruowaniu programów i tworzeniu materiałów dydaktycznych, które powinny być adresowane do konkretnego a nie uniwersalnego odbiorcy.

Najczęściej występującymi niedociągnięciami w pracy nad przyswojeniem leksyki są:

- zbyt duża liczba wyrazów do opanowania, czego przyczyną może być nieprawidłowo rozplanowany materiał lub niewłaściwie podzielony na pracę audytoryjną i własną,
- mało treningu powtarzania i utrwalania, za to egzekwowanie znajomości leksyki, np. w testach sprawdzających bez tych pośrednich etapów,
- podawanie słuchaczom gotowej listy wyrazów do opanowania bez kontekstu (pominięty jest wówczas ważny etap obserwacji wyrazów w tekście i identyfikacji znaczenia wyrazu, który przecież jako wyrwany z kontekstu ma dopiero pewien potencjał semantyczny, a nie już konkretne znaczenie),
- brak treningu słowotwórczego (dzięki któremu uczący się łatwiej identyfikują znaczenia kolejnych wyrazów tworzonych według tego samego modelu słowotwórczego),
- brak aktywizacji poznanej leksyki, np. przenoszenia do nowych kontekstów,
- brak nawyków i umiejętności korzystania ze słowników jedno- i dwujęzycznych,

■ brak wypracowanej strategii ukrywania własnych deficytów leksykalnych, w rezultacie czego przy konstruowaniu wypowiedzi uczniowie rozpaczliwie szukają pomocy u nauczyciela, który zgodnie z ich oczekiwaniami powinien być chodzącym słownikiem reagującym na każdy znak od ucznia: „*jak to jest po rosyjsku/angielsku*”.

Niedociągnięcia te są źródłem błędów, które w przypadku polskich uczących się można podzielić na następujące grupy:

- błędy leksykalne spowodowane podobieństwem fonetycznym i strukturalnym z językiem polskim (*кресло, догадаться, за старый, станция, мимо трудностей*),
- błędy spowodowane stosowaniem zamiennym wyrazów o innym zakresie semantycznym (*сюда – здесь, там – туда; остановка, стоянка, станция; учиться, изучать*),
- błędy wywołane trudnością w odróżnianiu znaczeń paronimów (*страна – сторона – страница*),
- błędny wybór leksemu spośród szeregu synonimicznego (*длинный – долгий, надеть – одеть*),
- błędy wywołane kontrastem z językiem polskim pod względem łączliwości (*говорить стихи, брать участие, разговаривать с собой*),
- błędy będące konsekwencją nieumiejętnego posługiwania się słownikiem (*силовня = электростанция*),
- wpływ innych języków obcych już znanych uczącemu się (*моя фамилия* zamiast: *моя семья*).

Najważniejsze cele i działania dydaktyczne dotyczące leksyki skupiają się wokół następujących problemów:

- selekcja materiału leksykalnego,
- organizacja leksyki,
- semantyzacja nowej leksyki,
- utrwalanie i aktywizacja poznanego słownictwa,
- kontrola przyswojenia materiału leksykalnego,
- wdrażanie do posługiwania się słownikami.

Poniżej skomentuję i zilustruję wybranymi (z powodu ograniczonego miejsca) przykładami technik pracy niektóre ze wskazanych problemów.

■ Selekcja materiału leksykalnego

Pierwszy krok selekcji to określenie kręgów tematycznych i ich szczegółowych zakresów. Na przykład krąg tematyczny „charakterystyka zewnętrzna człowieka” jest kategorią ogólną, która może być wypełniona dowolną tematyką szczegółową zdeterminowaną poziomem językowym grupy i wyznaczonymi celami programowymi. Dla poziomu podstawowego zakres leksyki tej kategorii wyznaczą takie obszary, jak: nazwy części ciała, podstawowe cechy fizyczne – kolor (włosy, oczy), kształt, budowa ciała (wzrost, tusza), nazwy części garderoby, ogólne wrażenie i oceny (ładny/brzydki, modny/nieładny, podoba się/nie podoba się) itp. W tym samym kręgu leksykalnym w grupach bardziej zaawansowanych materiał leksykalny może być dobierany pod kątem takich zakresów szczegółowych, jak kanony i pielęgnacja urody, moda i styl, konkursy piękności, operacje plastyczne itp. Inny bardzo popularny w programach nauczania krąg tematyczny „rodzina” na poziomie podstawowym wprowadzi leksykę nazywającą członków rodziny bliższej i dalszej, ich charakterystykę (wiek, zawody, upodobania, najważniejsze cechy). Na kolejnych zaś poziomach nauczania jej zakres może być poszerzony o takie obszary, jak: prawa i obowiązki w rodzinie, stosunki z rodzeństwem, relacje między rodzicami i dziećmi, zakładanie rodziny, macierzyństwo i in. Z takim stopniowym poszerzaniem zakresów słownictwa tego samego kręgu tematycznego mamy zwłaszcza do czynienia w spiralnym uszeregowaniu treści nauczania, przewidzianym do realizacji w dłuższym czasie, np. w szkole podstawowej, gimnazjum, szkole ponadgimnazjalnej.

W zależności od poziomu, a więc i potrzeb uczących się źródłami leksyki w różnych proporcjach są:

- podręcznik – stosowany głównie na poziomie elementarnym i średnim,

- teksty autentyczne (prasa, internet, TV),
- teksty autentyczne adaptowane dla potrzeb danej grupy,
- mowa nauczyciela (i ewentualnie – jeśli to możliwe – rodowitych użytkowników języka).

Bez względu na etap i poziom nauczania, uczący się powinni mieć zapewniony kontakt z możliwie różnymi typami i rodzajami tekstów, które zaprezentują słownictwo w możliwie różnych rejestrach. Źródłem słownictwa będą więc teksty narracyjne, opisowe, informacyjne, instrukcyjne, regulacyjne i in. Uczący się powinien poznać możliwie różne rodzaje tekstów mówionych (dialog, monolog, opis, wywiad, informacje radiowe i telewizyjne) i pisanych (notatka, artykuł prasowy, list osobisty i formalny, recenzja, umowa i in.), a więc takie, z którymi ma do czynienia również w swoim języku ojczystym.

W pracy audytoryjnej godne polecenia dla różnych działań językowych, w tym w celu przyswojenia leksyki, są również miniaturowe teksty o różnym stopniu utrwalenia w języku, takie jak aforyzmy, złote myśli, przysłowia i porzekadła, zagadki. W przypadku uczących się języka rosyjskiego możliwe jest ich wykorzystanie również na elementarnym etapie nauczania. Odgrywają one ważną rolę motywacyjną, ponieważ nawet na etapie przyswajania alfabetu uczeń jest w stanie zrozumieć je i wykonać poleczone zadania, wykorzystując swój bierny zasób leksyki i przywołując polskie odpowiedniki tych fraz (np. *Друзья познаются в беде, Дети родителей не выбирают, Ах, если бы иметь столько слушающих, сколько подслушивающих!* (J. Lec), *Светит, сверкает, всех согревает*). Podobnie atrakcyjnymi dla ucznia i dającymi duże możliwości dydaktyczne są teksty reklam, często identycznych ze znanymi uczniowi z polskich źródeł (*Тэфаль, ты всегда думаешь о нас, Ваша киска купила бы „Вискас”*). Przywołanie biernego zasobu słownictwa i stosowanie domysłu językowego daje uczniowi satysfakcję ze zrozumienia tych minitekstów i wykonania wskazanych zadań².

Selekcja materiału leksykalnego ze wskazanych źródeł odbywa się równolegle z czytaniem lub słuchaniem. Przyswojenie nowego słownictwa będzie skuteczniejsze, jeśli już na etapie jego doboru z tekstów uczeń będzie miał wyraźnie uświadomiony cel wykonywanych przez siebie zadań. Może on dotyczyć następujących działań:

- wyodrębnienie leksyki odnoszącej się do określonego kręgu tematycznego (np. wygląd zewnętrzny człowieka, opis i wyposażenie mieszkania, symptomy chorób),
- wskazanie nowej leksyki, która do tej pory nie była w aktywnym zasobie ucznia (mogła być w biernym),
- wyróżnienie słownictwa ze względu na określone cechy kategoryjne (np. części mowy) lub morfologiczne (forma gramatyczna, budowa słowotwórcza i in.),
- obserwacja leksyki w określonym kontekście (gramatycznym, leksykalnym) itp.

Organizacja leksyki

Zapamiętywaniu leksyki sprzyja jej organizacja. Pod organizacją materiału leksykalnego rozumie się psychologicznie i metodycznie uzasadnione grupowanie jednostek leksykalnych według określonych kryteriów grupowego podobieństwa (Łysakowa 2004:140).

Godnym polecenia przykładem techniki grupowania leksyki może być tworzenie słowników tematycznych według określonych kryteriów. Jednym z nich jest kryterium tematyczne, które może być stosowane przy lekturze tekstów z jednego kręgu tematycznego. Technika ta umożliwia zgromadzenie i pogrupowanie listy słownictwa z danego zakresu. Lista ta jest tym bogatsza, im więcej tekstów uczniowie przeczytają. Zadanie wykonuje cała grupa na podstawie różnych tekstów. W rezultacie powstaje wspólnie redagowany słownik tematyczny (np. w formie tablicy), odnoszący się do określonego obszaru tematycznego i będący podstawą do dalszych zadań. Realizacja zadania może wyglądać następująco:

² Przykłady opracowanych przeze mnie zadań wykorzystujących przysłowia, aforyzmy i teksty reklam: zadania dodatkowe do cyklu „start.ru” na stronie WSIP: www.wsipnet.pl/kluby/rosyjski.html.

■ każdy student czyta jeden wybrany tekst z danego kręgu tematycznego i podczas lektury wyróżnia potrzebną leksykę według ustalonego kryterium,

■ po lekturze każdy student relacjonuje kolegom treść swojego tekstu; słuchający zapisują potrzebną leksykę w słowniczku, wzajemnie go uzupełniając, na przykład:

Вид жилья / помещения	Мебель и оборудование	Описание: достоинства и недостатки
дом на две семьи таунхаус совмещенная кухня чердак кладовка	шторы раздвигаются и скатываются встроенный шкаф шкаф-купе стеклопакет	доступ к Интернету платить гроши захлампованная квартира лифт не работает

Kryterium tematyczne może być połączone z przygotowaniem struktury przyszłej wypowiedzi. Na przykład lektura (w grupie) wielu ogłoszeń o tematyce „sprzedam / kupię mieszkanie” prowadzi do zredagowania słowniczka z kategoriami: *вид сделки / описание жилья / расположение / условия сделки / контакт*. Na jego podstawie studenci redagują własne ogłoszenia. Podobna technika może być zastosowana przy przygotowaniu na podstawie lektury książek kucharskich słowniczka potrzebnego do zredagowania przepisu kulinarnego (produkty, porcje produktów, czynności kuchenne, narzędzia i sprzęt kuchenny, sposób podania).

Kolejnym kryterium może być chronologia wydarzeń. Ma ona zastosowanie przy selekcji leksyki z tekstu mówionego (np. program TV), który jest bardziej ulotny niż tekst czytany. Uczeń wybiera z niego te wyrazy, które pomogą mu odtworzyć przebieg akcji, bez względu na to, czy jest to leksyka już znana czy nowa. W rezultacie stworzy on pomocniczy słowniczek wyrazów kluczowych, na podstawie których wykona przewidziane dalej zadania ustne lub pisemne.

Selekcja słownictwa z tekstów słuchanych i czytanych może też być połączona z gromadzeniem argumentów na poparcie lub obalenie założonej tezy (np. argumenty za i przeciw „nowej maturze” – *единный государственный экзамен*; za i przeciw zawodowej aktywności kobiet itp.).

Opisane techniki wymuszają aktywną postawę studenta przy pierwszym kontakcie z materiałem leksykalnym. Student rozumie, że swój zasób leksykalny wzbogacił dzięki świadomemu działaniu: czytał/słuchał teksty, obserwował nowe jednostki leksykalne w kontekstach, posługiwał się słownikiem lub stosował domysł językowy, aby je zrozumieć, wyodrębnił nowe jednostki z ich kontekstów, grupował je. Ponadto mógł porównać swój zasób leksykalny przed tymi procedurami i po nich oraz docenić ich skuteczność przy dalszych działaniach.

Atrakcyjnym zadaniem ilustrującym stan znajomości leksyki przed i po zadaniach nakierowanych na jej poszerzenie jest praca z historyjkami rysunkowymi (poziom średnio zaawansowany lub zaawansowany). Zadanie przebiega następująco:

- studenci pracują w parach, każda para dostaje inną historyjkę pociętą na pojedyncze obrazki,
- grupy porządkują obrazki zgodnie z chronologią i logiką wydarzeń,
- każda grupa prezentuje kolegom swoją historyjkę posługując się wyłącznie zasobem leksyki, który już posiada (nie korzystając ze słowników); w tym czasie słuchacze notują wyrazy i zwroty, które były dla nich nowe,
- każda grupa opracowuje szczegółowe słowniczki do historyjek (lub korzysta z gotowych słowniczków, jeśli takie są do nich dołączone)

i po raz drugi relacjonuje sytuację na obrazkach, posługując się już o wiele bogatszym słownictwem.

- słuchacze ponownie notują nowe wyrazy i zwroty, tym razem tworząc zbiór o wiele bogatszy niż podczas pierwszej relacji.

■ Semantyzacja nowej leksyki

Jednym z ważniejszych momentów pracy nad leksyką jest semantyzacja nowych jednostek. Wybór tego lub innego sposobu wyjaśnienia znaczenia nowych wyrazów zależy od etapu nauczania i poziomu grupy. W praktyce dydaktycznej znanych jest wiele sposobów semantyzacji, np. wskazanie przedmiotu, pokaz ilustracji, gest, mimika, podanie synonimu, antonimu, objaśnienie w formie krótkiej wypowiedzi lub dialogu, podanie definicji słownikowej lub potocznej, podanie odpowiednika w języku ojczystym³. Wymieniane są też inne przydatne techniki, np. zestawienie wyrazów oznaczających rodzaj i gatunek bez nazywania cech wyróżniających (*ботинки – обувь, огурец – овощи*) lub podobną technikę, polegającą na wyliczeniu szeregu wyrazów, ilustrujących dane pojęcie (*овощи – морковь, картофель, капуста*) lub wykorzystanie semantyzującego kontekstu (Łysakowa 2004:148).

W przypadku Polaków uczących się języka rosyjskiego wskazane jest już na etapie początkującym stosowanie semantyzacji za pomocą języka rosyjskiego, np. przez użycie synonimów, antonimów lub opis znaczenia (definicja potoczna, komentarz lub objaśnienie tzw. *толкование*). Bierny zasób leksyki wynikający z bliskości języków i domysł językowy jest wystarczającym potencjałem pozwalającym zrozumieć wyjaśnienie nauczyciela. Ponadto właśnie te techniki semantyzacji rozwijają u uczniów umiejętność rozumienia ze słuchu, a także strategie ukrywania własnych deficytów leksykalnych, co na ogół sprawia im kłopoty. A więc już od pierwszych lekcji uczniów należy oswajać z następującymi sposobami semantyzacji:

- *друг – товариш; друг – близкий человек, но не брат,*

■ *вуз – это, например, университет, политехнический институт, колледж,*

■ *дождь – когда он идет, нам не хочется выходить на улицу, потому что можем промокнуть,*

■ *пересдача – студент не сдал экзамен и будет сдавать второй раз.*

■ Utrwalanie i aktywizacja poznanej leksyki

Uczniowie oswojeni z tymi technikami semantyzacji bez trudu wykonują zadania utrwalające leksykę, m.in.:

■ *krzyżówkę*: odgadywanie wyrazów na podstawie opisu znaczeń lub odwrotnie: formułowanie opisu znaczeń do już podanych w krzyżówce wyrazów,

■ *dyktando-zgadynkę* polegającą na dyktowaniu wyrazów nie bezpośrednio, a przez ich opis lub definicję. Uczeń odgaduje opisy nauczyciela i zapisuje wyrazy. Odmianą tego zadania są zagadki ludowe, które uczeń odgaduje, dobierając rozwiązanie z listy wyrazów lub przywołując je z pamięci, np. *Не паёт, не кусает, а в дом не пускает (тёща); Один пьёт, другой пьёт, третий зелёнеет и растёт (дождь, земля, трава).*

Pomocna przy utrwalaniu jest technika imitacji (tj. powtarzanie chórem, grupami lub indywidualnie wybranych jednostek – znanych i nieznanych). Niestety jest ona niedoceniana na początkowym etapie nauczania, co potem skutkuje dużą nieporadnością fonetyczną (np. mylenie akcentu, nieprawidłowa artykulacja, trudności w wypowiedaniu dłuższych wyrazów) i nieskutecznym zapamiętaniem. Technika ta powinna być stosowana od pierwszych chwil kontaktu z językiem, nawet jeśli uczniowie jeszcze nie są w stanie zapisać słyszanych wyrazów i zwrotów. Powtarzanie chórem lub w grupie zmusza uczniów do stałej aktywności i przygotowuje aparat mowy do głośnego czytania i mówienia. Wskazane jest powtarzanie nie tylko wyizolowanych wyrazów, ale w ich kontekstach, które można dowol-

³ Opis wymienionych technik semantyzacji w: H. Komorowska (2005:152-154).

nie modyfikować, przez co uczeń nabywa również świadomość gramatyczną⁴.

W przypadku wyrazów trudnych do wymówienia ze względu na ich długość można je podzielić na części znaczące, co nie tylko ułatwi ich przyswojenie fonetyczne, ale pomoże odnieść do odpowiedniego modelu słowotwórczego, np. *преподаватель: давать / по-давать / пре-по-давать / пре-по-дава-тель*.

Odpowiednikiem imitacji na piśmie będzie przepisywanie wyrazów, związków wyrazowych, replik, fraz, co nie tylko sprzyja zapamiętywaniu znaczeń, ale i pisowni.

Warte polecenia jako technika utrwalająca leksykę jest dyktando wyrazowe. Polega ono na tym, że nauczyciel czyta krótki tekst, który uczniowie mają wydrukowany z lukami. Dopiero po wysłuchaniu tekstu uzupełniają go z pamięci.

Jako przykładową technikę aktywizującą leksykę można polecić rozbudowywanie krótkiej minimalnej wypowiedzi w wypowiedź rozwiniętą, stopniowo wzbogacaną o poznane środki leksykalne. Technika ta prezentuje tzw. *выход в речь*, kiedy w działaniu językowym (ustnym lub pisemnym) stosuje się poznane środki językowe. W prezentowanym przykładzie chodzi o zastosowanie poznanych nazw kierunków studiów.

A: Куда поступаешь? – На юридический факультет.

B: Куда поступаешь? – Еще не решила, думаю, что на юридический факультет или в медицинский институт. А может быть, на журфак?

C: Куда поступаешь? – Еще не решила, думаю, что на юридический факультет или в медицинский институт. А может быть, на журфак? Родители толкают меня на отделение рекламы и маркетинга, это сейчас модно и престижно.

D: Куда поступаешь? – Еще не решила, думаю, что на юридический факультет или в медицинский институт. А может быть, на

журфак? Буду работать на телевидении! Родители толкают меня на отделение рекламы и маркетинга, это сейчас модно и престижно. Бабушка уговаривает изучать языки на прикладной лингвистике, потому что сама не знает языков. Сделаю им назло и поступлю на отделение физкультуры. Здоровье и форма у меня на первом месте!

■ Контроль przyswojenia materiału leksykalnego

Jako propozycja zadania kontrolnego (obok wielu zadań, w których uczeń stosuje spontanicznie poznana leksykę) efektywna i wygodna do oceny jest forma listu/maila z lukami lub odpowiednikami polskimi do zamiany. Jego zalety to, po pierwsze, postać tekstu zwartej, który ma zawsze przewagę nad niezwiązanymi ze sobą zdaniami, po drugie, umożliwia wielokrotną zmianę wątku, i co się z tym łączy – wprowadzenie innej tematyki, a więc i leksyki. Oto przykład:

Дорогая Таня, здравствуй!

Давно мы не (kontaktowałyśmy się). Но сама понимаешь – работы по уши и дома, и в институте. С трудом (nadażam). Даже по воскресеньям сижу до ночи, (poprawiając) студенческие работы или готовясь к занятиям. К счастью, скоро каникулы, наконец, отдохну. Нет, не отдохну! Мы с Владом собираемся сделать ремонт. Мы давно это планировали, но как-то не получалось, то денег не хватало, то времени. А уже самое время что-то сделать с нашим „дворцом” на девятом этаже. Дальше невозможно жить (w takim bałaganie). Мы хотим (wyburzyć ścianę) между кухней и гостиной, чтобы получилось одно помещение. Таким образом мы сэкономим (powierzchnię) itd.

⁴ Rozwinięta technika imitacji w postaci tzw. echa przedstawiona jest w cyklu „start.ru” oraz opisana w poradniku metodycznym do tej publikacji (mojego autorstwa), dostępnym na stronie: www.wsipnet.pl/kluby/rosyjski.html.

■ Podsumowanie

Praca nad leksyką jest zadaniem trudnym i pracochłonnym, wymagającym dużego zaangażowania zarówno ze strony nauczyciela, jak i ucznia. To nie tylko zapamiętywanie tzw. listy słówek, ale rozumienie związków gramatycznych i semantycznych między leksemami, znajomość modeli słowotwórczych, integracja z takimi aspektami języka, jak wymowa, akcent i pisownia, a także ze wszystkimi sprawnościami komunikacyjnymi.

Efektywności działań dydaktycznych prowadzących do poszerzenia i przyswojenia słownictwa sprzyja przestrzeganie następujących zasad:

- praca nad leksyką jest celowym działaniem ucznia,
- uczeń ma świadomość swojego aktywnego i biernego zasobu słownictwa, a także umie ocenić jego przyrost, obserwując stan przed i po odpowiednim etapie swoich działań,
- uczeń obserwuje nowe jednostki leksykalne w kontekstach, tj. czyta i słyszy w tekstach, i stamtąd je wyodrębnia, tworząc bazę do dalszych procedur,
- zadania leksykalne są zintegrowane ze wszystkimi aspektami języka i sprawnościami komunikacyjnymi,
- w pracy nad leksyką uwzględnione są wszystkie etapy: prezentacja leksyki w tekstach, selekcja i grupowanie, utrwalanie, stosowanie w działaniu komunikacyjnym.

Literatura

- Komorowska H. (2005), *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Лысакова И.П. (2004), *Русский язык как иностранный. Методика обучения русскому языку*, Москва.
- Акишина А.А., Каган О.Е. (2004), *Учимся учить. Для преподавателя русского языка как иностранного*, Москва.

(grudzień 2009)